

Крижна Валентина Володимирівна,
*старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

На сьогодні в Україні існує проблема високого рівня рецидиву злочинів. Поняття «рецидивна злочинність» тісно пов'язане з кримінально- правовим поняттям «рецидив злочину». Термін «рецидив» походить від латинського слова *recidus* і означає те, що повертається, повторюється, тобто повторний прояв чогось. У статті 34 КК України рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Такий рецидив дістав назву легального. Залежно від характеру вчинених особою злочинів, кількості судимостей у злочинця, ступеня суспільної небезпечності злочинів, що входять до рецидиву, легальний рецидив класифікується за такими видами: загальний і спеціальний рецидив, простий і складний (багаторазовий), пенітенціарний.

На противагу легальному рецидиву в кримінологічній літературі конструюється інше поняття рецидиву, коли особа повторно вчиняє злочин (або низку злочинів) незалежно від кримінальних та кримінально-процесуальних наслідків першого злочину. Отже, кримінологічний рецидив злочинів - це повторне вчинення нового злочину особою, яка раніше вчинила злочин, незалежно від наявності у неї судимості. Кримінологічне поняття рецидиву дозволяє виділити повторні злочини, вчинені особами, до яких за різних обставин заходи кримінально-правового впливу взагалі не вживалися; які мають непогашену або незняту судимість; судимість яких погашена чи знята; щодо яких застосовані за попередні злочини інші, некримінальні покарання або заходи правового впливу. Отже, рецидивна злочинність - це сукупність повторних злочинів.

Аналіз структури рецидивної злочинності та її змін також свідчить про негативні тенденції: зростання у цілому тяжких, особливо тяжких насильницьких, корисливо-насильницьких злочинів, крадіжок, у тому числі із квартир, хуліганств. Узагалі в Україні кожний четвертий злочин вчиняється особами з кримінальним минулим і майже кожен другий злочин є тяжким. У структурі рецидивної злочинності «лідують» корисливо- насильницька і корислива злочинність, і це пояснюється тим, що більшість рецидивистів орієнтуються на ті злочини, вчинення яких приносить швидку наживу. Найбільш незахищеними і кримінально доступними стали квартири громадян, крадіжки з яких та розбійні напади на які стали загальним лихом в Україні. Разом з тим у середньому кожний десятий злочин припадає на крадіжки майна із магазинів, фірм, баз, складів, інших приміщень.

Значимо, що останнім часом почастишали випадки рецидивних злочинів, учинених у групі. Деяке зниження групового рецидивізму в Україні може свідчити не про дійсне його зменшення, а про підвищення рівня організованості і захищеності злочинних груп від їх виявлення і покарання. Найбільш характерним злочином сучасного рецидивіста є крадіжки.

Рецидив інколи помилково ототожнюють з рецидивною злочинністю, але це зовсім різні, хоча і пов'язані між собою поняття. Рецидивна злочинність - сукупність актів рецидиву. Тому рецидивну злочинність слід визначати як сукупність зареєстрованих на даній території протягом певного часу злочинів, скоєних особами, що були раніше засуджені або іншим чином відповідали перед правосуддям за діяння, заборонені кримінальним законодавством.

Рецидивна злочинність обумовлюється загальними причинами й умовами, які породжують злочинність і сприяють їй, і специфічними причинами й умовами, пов'язаними з обставинами вчинення першого злочину, процесом виконання покарання, умовами постпенітенціарного періоду, які впливають на вчинення саме повторних злочинів.

Отже, причини та умови рецидивної злочинності - це комплекс взаємодіючих детермінант, пов'язаних з несприятливим зовнішнім середовищем і особою злочинця, які обумовлюють продовження злочинної діяльності.

Отже, специфічні причини та умови (детермінанти) рецидивної злочинності можна поділити на три групи: детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою; детермінанти, обумовлені процесом відбуття покарання, особливо покарання у вигляді позбавлення волі; детермінанти, які впливають на постпенітенціарну адаптацію.

Детермінанти, пов'язані з першим засудженням, першим вчиненням злочину, загальні і для первинних, і для повторних злочинів. Соціально-економічні і політичні обставини у країні, особливості сімейного виховання, вплив найближчого оточення, засобів масової інформації, генетичні передумови становлення особи (нахили, темперамент, інтелект, спадкові соматичні і психічні хвороби, аномалії, криміногенні акцентуації тощо),

конкретні життєві ситуації, що вбирають у себе різні криміногенні фактори, - все це формує особу з її системою настанов і особливостями характеру. Взаємозв'язок цих чинників виступає безпосередньою причиною будь-якого навмисного злочину, в тому числі і злочинів рецидивних. Як бачимо, детермінація повторного злочину відбувається на підставі взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників. Часто ці чинники продовжують діяти після першого засудження. Мабуть, саме цим пояснюється те, що кожний десятий рецидивіст раніше був засуджений до виправних робіт або умовно.

Разом з тим суттєве значення для рецидиву злочинів має факт продовження перебування особи у криміногенному середовищі або повернення її у нього після відбуття покарання чи умовно-дострокового звільнення. Поновлення старих зв'язків, криміногенне оточення, спілкування з особами з недалеким кримінальним минулим, кримінальна субкультура, встановлення нових, провокуючих на злочин контактів та інше сприяє створенню злочинних угруповань і вчиненню ще більш тяжких злочинів. За вибірковими даними близько 70 % тих, хто раніше відбув покарання, знову потрапляють у те саме соціальне оточення, яке раніше негативно вплинуло на них. До речі, вони й самі шукають і знаходять таке спілкування.

Вплив на рецидив злочинів другої групи детермінант, які пов'язані з негативними явищами у процесі відбуття покарання у вигляді позбавлення волі, відомий. Позбавлення волі характеризується моральними, психологічними та матеріальними збитками для засудженого, внаслідок чого принижується його соціальна цінність і підвищується відчуження особи від суспільства.

Таким чином, ізолюваність людини від нормального суспільства призводить до криміногенних наслідків, зокрема, до рецидиву злочинів. Недарма склалася думка, що «тюрма - школа злочинності», «наші тюрми є головним джерелом епідемії злочинності», «рецидив має переважно пенітенціарну природу», «чим раніше людина вчиняє злочин, за який її поміщують у місця позбавлення волі, тим імовірніше, що вона знову вчинить злочин» тощо. Із загальної кількості осіб, які щороку засуджуються в Україні до позбавлення волі, більше половини раніше вже відбували покарання.

Третя група детермінант рецидивної злочинності має залежність від попередніх груп причин й умов і безпосередньо впливає із складної для вирішення проблеми соціальної адаптації звільнених з місць позбавлення волі, розв'язання питань їх працевлаштування, побуту, реабілітації, контролю, допомоги.

Повторному вчиненню злочинів сприяють недоліки, пов'язані з системою контролю за поведінкою тих, хто відбув покарання, з боку органів внутрішніх справ, котрі здійснюють профілактичний і адміністративний нагляд. Не виключено, що велика завантаженість співробітників органів внутрішніх справ, особливо дільничних інспекторів міліції, роботою з небезпечним контингентом, деяке зниження престижу правоохоронних органів у суспільстві, відсутність належної допомоги з боку місцевих органів

влади та інші недоліки впливають на якість і результативність профілактичного і адміністративного контролю та нагляду і ведуть до повторної злочинності.

Список використаних джерел:

1. Чужа О. Роль статистики у боротьбі з рецидивною злочинністю / О. Чужа //ПравоУкраїни. - 2005. - № 9. - С. 70-72.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: Підр. для студентів вищих навчальних закладів освіти / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса. В. Я. Тація. - К. : Юрінком Інтер Харків: Право, 2001.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Данишин, В. В. Голіна, М. О. Валуйська та ін.; за загал. ред. В. В. Голіна. 2-ге вид. перероб. і доп. - Х.: Право. - 2009. - С. 288.